

ПРОЕКТ:
„КОРИСТЕЊЕ НА ПОДАТОЦИТЕ
ЗА ВИСТИНСКИТЕ СОПСТВЕНИЦИ
ЗА НАМАЛУВАЊЕ НА КОРУПЦИЈАТА“

**на користењето на податоците
за вистинските сопственици во
борбата против корупцијата
во Северна Македонија**

„Анализа на користењето на податоците за вистинските сопственици во борбата против корупцијата во Северна Македонија“

Издавач: Центар за граѓански комуникации

Автори: Герман Филков, Павле Гацов, Сабина Факиќ, Александар Јанев

Истражувачки тим: Павлинка Стрезоска, Марко Митевски

Лектура: Татјана Б. Ефтимоска

Ликовно-графичко обликување: Полиестердеј - Скопје

Печати: Полиестердеј - Скопје

Тираж: 150

Бесплатен/некомерцијален тираж

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

343.85:343.352]:347.23(497.7)(047.31)

АНАЛИЗА на користењето на податоците за вистинските сопственици во борбата против корупцијата во Северна Македонија / [автори Герман Филков ... [и др.] : [përktheu nga gjuha maqedonase në gjuhën shqipe Agon Ismaili]. - Скопје : Центар за граѓански комуникации, 2024. - 54 стр. ; 29 см

Текст на мак. и алб. јазик. - Фусноти кон текстот. - Други автори: Павле Гацов, Сабина Факиќ, Александар Јанев. - Содржи и: Analizë për përdorimin e të dhënave për pronarët e vërtetë në lu ën kundër korrupsionit në Maqedoninë e Veriut. - Публикацијата е во рамки на проектот: "Користење на податоците за вистински сопственици за намалување на корупцијата"

ISBN 978-608-4974-42-0

1. Филков, Герман [автор] 2. Гацов, Павле [автор] 3. Факиќ, Сабина [автор] 4. Јанев, Александар [автор]
а) Корупција -- Спречување -- Вистински сопственици -- Користење на податоци -- Македонија -- Истражувања

COBISS.MK-ID 64974085

Проектот „Користење на податоците за вистинските сопственици за намалување на корупцијата“ е поддржан од Владата на Швајцарија преку Цивика мобилитас. Мислењата кои се изразени овде не нужно ги одразуваат ставовите на Швајцарската влада, на Цивика мобилитас или на организациите што ја спроведуваат.

Citizens for change!

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**

Содржина

Резиме на анализата за Северна Македонија.....	3
Резиме на анализата за состојбата во светот.....	4
Контекст.....	5
Зошто и како дојде до обелоденување на податоците за вистинските сопственици?.....	6
Примена на транспарентноста на вистинските сопственици.....	8
Воспоставување на регистарот на вистинските сопственици кај нас.....	12
Користење на податоците за вистинските сопственици во спречувањето перење пари и финансирањето тероризам и во борбата против корупција.....	15
(Не)спроведување на мерките препорачани од ММФ и предвидени во акцискиот план за Партнерството за отворена власт.....	23
Препораки.....	25
Линкови до референтни материјали и литература.....	26

Резиме на анализата за Северна Македонија

- Во Северна Македонија, регистарот на вистински сопственици е пуштен во употреба во **јануари 2021 година**, а податоците од него се достапни од април 2021 година наваму.
- Надлежните институции во земјава, генерално, **малку ги користат податоците** за вистинските сопственици во насока на спречување, откривање и санкционирање на перењето пари и во борбата против тероризмот, а се чини, воопшто не ги користат за други цели и за спречување корупција, криминал и злоупотреби во другите области.
- Институциите и надлежната Управа за финансиско разузнавање имаат **различни податоци** за бројот на случаи против перењето пари и финансирањето тероризам.
- Од 2022 до април 2024 година, Управата **примила 194 иницијативи** од надлежните органи од кои, натаму, изработила и **поднела 21 извештај** до Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција. Дополнително, Управата во истиот период поднела до ова обвинителство и 50 извештаи за сомнителни трансакции, по сопствена иницијатива.
- Од вкупно 71 извештај што Управата го има поднесено до Обвинителството, **70 % се по сопствена иницијатива**, а останатите 30 % по претходно примена иницијатива од некоја од надлежните институции.
- Од 17 институции во земјава со коишто Управата треба да соработува, од кои осум се директно наведени во законот дека треба да се борат против перењето пари и финансирањето тероризам, **само две имаат конкретни бројки за случаите** за коишто користеле податоци од Регистарот на вистински сопственици.
- Северна Македонија **не ја презеде обврската** што ја препорача ММФ за време за кризата со КОВИД-19 – да ги објави имињата на вистинските сопственици на фирмите што склучиле договор за јавни набавки поврзани со корона-кризата.
- Земјата **не ја спроведе ниту заложбата** од Националниот акциски план за Партнерството за отворена власт 2021 – 2023 да ги објавува јавно вистинските сопственици на фирмите понудувачи и на оние што добиле договор за јавна набавка.
- И Европската Унија и ОЕЦД имаат забелешки за недоволното користење на податоците од регистарот на вистински сопственици.
- За унапредување на користењето на податоците за вистинските сопственици во земјава **се препорачува**: проширување на опфатот на вистинските сопственици, олеснување на пристапот до податоците до поширок круг на заинтересирани страни, поврзување со други бази и податоци, поголема интероперативност меѓу институциите и унапредување на проверката на податоците.

Резиме на анализата за состојбата во светот

- Светот почна пошироко да ги признава проблемите со скриената сопственост врз компаниите, особено по неколкуте скандали како „Панамските документи“, „Рајските документи“ и „Пандорините документи“, кои открија дека луѓе на јавни позиции ја злоупотребуваат положбата во корист на компании што тие или нивни блиски лица тајно ги поседуваат и ги контролираат.
- Ова предизвика многу земји да формираат и да објавуваат регистри на вистински сопственици на компаниите, наспроти официјалните или законски сопственици кои се запишани во редовните компаниски регистри.
- „Вистински сопственик“ е физичко лице кое, во крајна линија, ја поседува или ја контролира компанијата или нејзиниот имот и средства, или кое има материјална корист од имотот/средствата на таа компанија.
- Во повеќето земји, за вистинска сопственост се сметаат: фактичката сопственост, гласачките права, правата на бенефити и правата да се назначуваат или да се разрешуваат членови на бордовите на директори.
- Во најголем дел од земјите што имаат воспоставено прибирање информации за вистинските сопственици, прагот е „најмалку“ или „повеќе од“ 25 %, но има земји што определуваат пониски прагови, како 20 %, 10 %, па дури и земји каде што нема ваков праг.
- Според последните податоци, 97 земји имаат усвоено законски решенија за официјално регистрирање на вистинската сопственост на компаниите.
- Информациите за вистинските сопственици се користат за спречување, откривање и санкционирање на перењето пари, финансирањето тероризам, корупцијата и други злоупотреби на јавни средства во јавните набавки, субвенциите, државната помош, концесиите, плаќањето даноци, партиските донации, финансирањето политички кампањи, итн.

Контекст

Широко распространетата корупција во земјава, наспроти малкуте судски случаи, создава несигурност, ја поткопува довербата на граѓаните во јавниот сектор, го попречува економскиот развој и го загрозува владеењето на правото. За првпат по осамостојувањето, граѓаните сметаат дека корупцијата е клучен општествен проблем, дури и пред оние од егзистенцијална природа, како невработеноста, високите цени и ниските примања. Но, наместо конкретни резултати во борбата против корупцијата, во последните години, под влијание на актуелните антикорупциски трендови, постојано се менуваат прописите, се донесуваат нови планови, стратегии и алатки. Од друга страна, недоволни се напорите за нивно соодветно спроведување, што резултира со отсуство на позначајни антикорупциски резултати.

Така, заради усогласување со меѓународните и со ЕУ-стандардите за борба против перењето пари и финансирањето тероризам, се прифати и иницијативата за воспоставување Регистар на вистински сопственици во 2021 година. Но, за разлика од други земји, кај нас овој регистар сè уште не ја остварува целосно својата функција и нема позначајни ефекти од неговото формирање во насока на зголемување на транспарентноста за сопственичката структура на фирмите и на користење на тие информации во борбата против корупцијата и во спречувањето нелегални финансиски текови.

Оттука, од суштинско значење е објективен и непристрасен мониторинг на фактичката примена на информациите од овој регистар од надлежните институции во борбата против корупцијата, од органите на прогонот и обвинителствата. Исто така, за борбата против корупцијата е потребна и вкрстена проверка на податоците од овој регистар со другите регистри и податоци со кои располагаат некои од овие институции.

Отсуството на јавен притисок може да резултира со неправилно користење на регистарот и со сведување на неговото постоење на формалност, којашто нема да создаде никакви позитивни ефекти во однос на посакуваните антикорупциски резултати.

Дополнително, исклучително е важно информациите за вистинските сопственици да се користат и за намалување на корупцијата и на злоупотребите во јавните набавки, преку кои годишно се трошат повеќе од 1 милијарда евра. По иницијатива на ЦГК, Националниот акциски план за Партнерството за отворена власт 2021 – 2023 вклучуваше заложба за објавување на вистинските сопственици на фирмите кои добиле државни тендери, додека новиот Национален акциски план за ПОВ 2024 – 2026 содржи проширена заложба – објавување на имињата на вистинските сопственици на фирмите кои добиле договори за јавни набавки, за концесии и за воспоставување јавно-приватно партнерство.

Имајќи предвид дека е крајно неизвесно дали и кога ќе се реализира оваа заложба, исклучително е важно, во меѓувреме, ваквите податоци да се вкрстат, да се проверат и да се анализираат ретроактивно, за годините откако постои регистарот, за да се открие дали евентуално постоело судир на интереси и злоупотреба на власта кај политички експонираните лица во јавните набавки, како област која е најподложна на корупција. Во меѓувреме, изработена е оваа анализа за да се процени досегашното искуство со примената на податоците од Регистарот на вистински сопственици во борбата против корупцијата, да се детектираат недостатоците и слабостите и да се утврди просторот за подобрување.

Зошто и како дојде до обелоденување на податоците за вистински сопственици?

Се чини дека сè започна од т.н. „shell“ компании (‘школки’, што значи „празни“ компании, коишто се само регистрирани без вработени и најчесто служат за испумпување пари преку консултантски услуги, односно за префрлање пари за фиктивни услуги од една на друга „празна компанија“, за да им се затскрие трагата). Овие компании најчесто се користат за да се сокријат профити, финансирање тероризам или нелегално стекнати пари. Истовремено, во повеќето земји, не беше потребно обелоденување на поединецот(-ците) кој(кои) крајно го контролира(ат) или профитира(ат) од бизнисот („вистински сопственици“).

Светот почна пошироко да ги признава овие проблеми особено по неколкуте скандали откриени со обелоденувањето на „Панамските документи“ (Panama papers) во 2016 година, „Рајските документи“ (Paradise papers) во 2017 година и „Пандорините документи“ (Pandora papers) во 2021 година, со што се забрза интересот за реформа на транспарентноста на вистинската сопственост. Тоа предизвика многу земји доброволно, а потоа и со закони и други документи, да формираат и да објавуваат регистри на вистински сопственици.

Така, во 2016 година, обелоденувањето на т.н. „Панамски документи“ откри дека повеќе од 140 функционери ја криеле својата сопственост во повеќе од 214.000 офшор компании. И следните т.н. „Пандорини документи“ во 2021 година открија офшор сметки на повеќе од 30 светски лидери, шефови на држави, други функционери и политичари. Претходно, Светска банка процени дека во околу 70 % од најголемите корупциски случаи во светот, во периодот меѓу 1980 и 2010 година, биле вклучени анонимни компании¹.

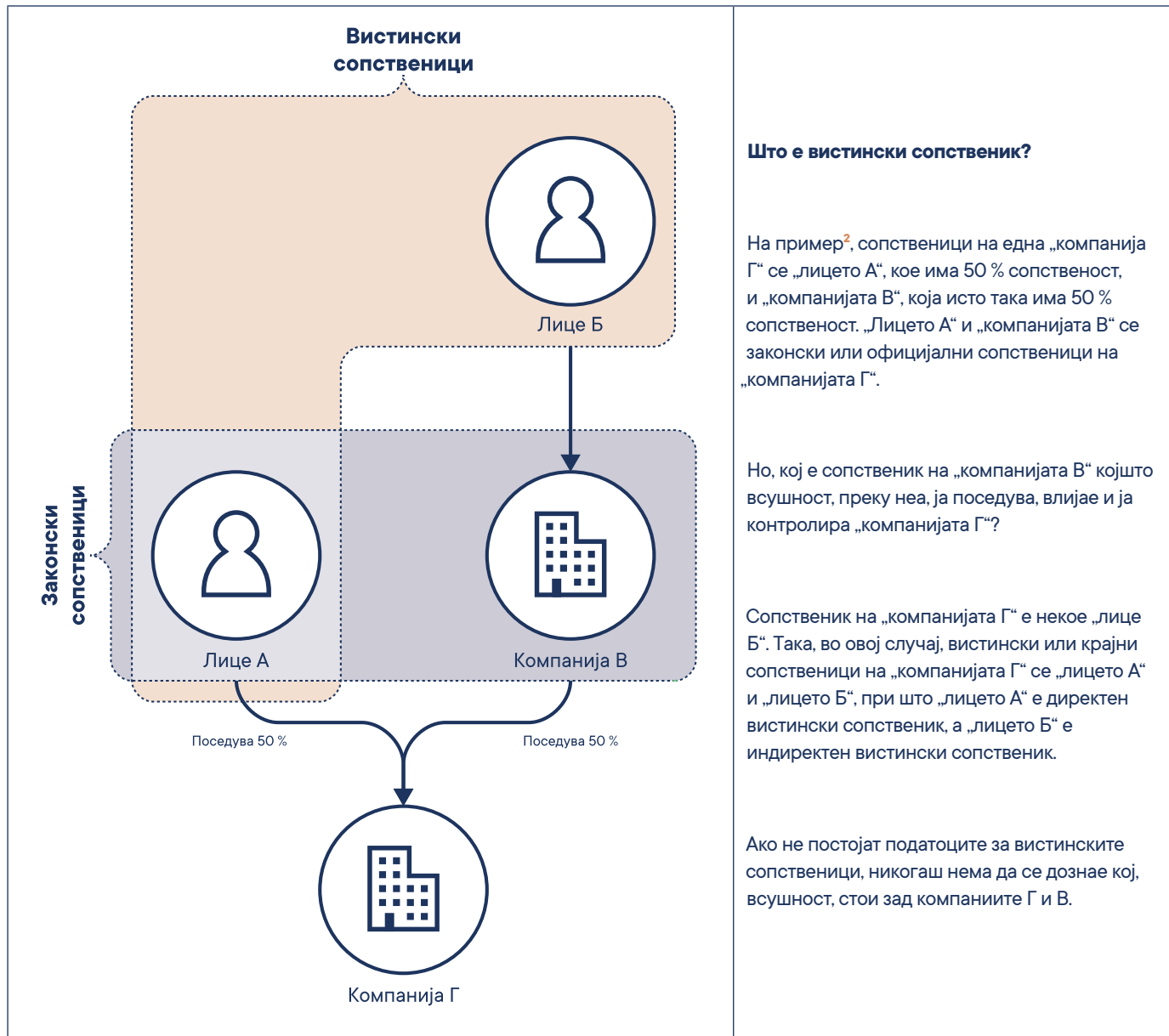
Стана јасно дека зад превезот на тајноста се случуваат злоупотреби и корупција. Односно, луѓе на јавни позиции ја злоупотребуваат таа положба во корист на компании што тие или нивни блиски лица тајно ги поседуваат и ги контролираат. Оттука и потребата да се знае кои се тие конкретни луѓе кои ги поседуваат, ги контролираат и имаат корист од компаниите – за да се спречат и да се откријат злоупотребите. Така се дојде и до поимот „вистински сопственици“, наспроти официјалните или законски сопственици кои се запишани во обичните регистри на компаниите.

Најшироко сфатен, поимот „вистински сопственик“ упатува на физичко лице кое, во крајна линија, ја поседува или ја контролира компанијата или нејзиниот имот и средства, или кој има материјална корист од имотот/средствата на таа компанија. Контролата, во оваа смисла, може да се остварува директно или индиректно, преку посредници и други договорни аранжмани. Таа се извршува преку поседување сопственост или значаен дел од гласачките права што овозможуваат влијание врз поставување директори, поседување „златни“ акции и сл.

За разлика од вистинскиот сопственик, законскиот сопственик или раководно тело е оној/она кој/кое има законска функција. Во многу случаи, законскиот и вистинскиот сопственик е едно исто лице, особено кај помалите фирми и бизниси, како и кај здруженијата. Но, во случаите кога вистинскиот сопственик е затскриен, законскиот сопственик кој е запишан во компанискиот регистар, во катастарот на недвижности, во банкарските сметки, е различен од вистинскиот сопственик.

¹ Van der Does de Willebois, Emile, Emily M. Halter Robert A. Harrison Ji Won Park J. C. Sharman, The Puppet Masters, How the Corrupt Use Legal Structures to Hide Stolen Assets and What to Do About It, The World Bank, 2011 (<https://star.worldbank.org/sites/star/files/puppetmastersv1.pdf>)

Минималниот праг на сопственички интерес за вистинските сопственици е различен во различните земји и региони од светот. Во Европската Унија тој е одреден на 25 %, додека во другите земји од светот што имаат воведено ваков праг, процентот се движи од 5 % до 20 %, па дури и задолжително обелоденување на вистинскиот сопственик без каков и да е минимален праг.

Со текот на времето, транспарентноста на вистинската сопственост стана една од најважните светски алатки за справување со нелегалните финансиски текови поврзани со избегнување на плаќањето даноци, со перењето пари, корупцијата и финансирањето тероризам.

² [Beneficial ownership data in procurement](#), Open Ownership, 2021

Примена на транспарентноста на вистинските сопственици

Пошироката примена на обелоденувањето на информациите за вистинските сопственици беше особено овозможена и поттикната преку т.н. интернационализација на ова прашање. За тоа, во голема мера, придонесе ФАТФ³, односно Работната група за финансиска акција, која е првото меѓународно тело што објави меѓународни стандарди за вистинската сопственост уште во 2003 година, подоцна ревидирани во 2012 година.

Потоа, во 2014 година, Антикорупциската работна група на Г-20 поддржа Принципи на високо ниво за транспарентност на вистинската сопственост.

Во 2017 година, Европската Унија ја донесе Петтата директива против перење пари, која ги обврза земјите членки, најдоцна до 2020 година, да прибираат и да објавуваат информации за вистинските сопственици на регистрираните компании.

Во меѓувреме се формираше и Лидерската група за вистински сопственици⁴, која се стреми да ја поддржи имплементацијата на транспарентноста на вистинската сопственост. Групата е составена од Ерменија, Кенија, Латвија, Мексико, Нигерија, Норвешка, Република Словачка и Обединетото Кралство. Секоја земја потписничка се обврзува да се придржува кон низа принципи за обелоденување на вистинските сопственици, и тоа:

- Објавување податоци за вистинската сопственост на компаниите што можат слободно да се преземат, да се пребаруваат и јавноста повторно да ги користи, без надомест, заштитен софтвер или потреба од регистрација.
- Спроведување на прогресивно амбициозни најдобри практики во транспарентноста на вистинската сопственост, преку технички, законски, регулаторни и административни параметри.
- Наменување ресурси за да се овозможат подобрувања и одржување на квалитетот и стандардизацијата на податоците.
- Придонесување кон градење најдобри практики, вклучително и со препознавање на растечката закана од незаконски финансиски средства и размислување за спроведување транспарентност на вистинската сопственост надвор од компаниите, во поширока група на видови средства.
- Работење во партнерство со граѓанското општество и овозможување на нивната улога како набљудувачи и корисници на податоците.
- Ангажирање други партнери, вклучително и влади и меѓународни институции, за да се унапреди целта транспарентноста на вистинската сопственост да стане глобална норма; и
- Придонесување кон евалуација и проценка на влијанието на заедничкиот пристап.

³ Повеќе за ФАТФ на следниот линк: <https://www.fatf-gafi.org/en/home.html>

⁴ Повеќе за групата на следниот линк: <https://www.opengovpartnership.org/beneficial-ownership-leadership-group/>

Како резултат на сиве овие напори, педесетина земји од светот воспоставија т.н. регистри на вистински сопственици, а уште толку имаат преземено обврска дека тоа ќе го сторат во блиска иднина или веќе отпочнале такви активности.

Според последните податоци⁵, 97 земји имаат усвоено законски решенија за официјално регистрирање на вистинската сопственост на компаниите. Најмногу се од Европа, 42 земји, од Латинска Америка 21 земја, од Азија 15, од Африка 12, од Океанија 5 и од Северна Америка 2 земји.

Голем „удар“ во оваа смисла нанесе пресудата на Европскиот суд на правдата од ноември 2022 година за поништување на одредбите од Петтата директива на ЕУ, кои бараа јавен пристап до информациите за вистинската сопственост како средство за спречување и откривање перење пари. Сепак, некои од земјите членки на ЕУ решија да ги остават јавно достапни своите регистри на вистински сопственици во корист на превладувачкиот јавен интерес, а други, коишто веднаш по пресудата ги затворија регистрите, во меѓувреме почнаа да носат одлуки за повторно „отворање“. Она што е особено важно во оваа пресуда е дека експлицитно се признава „леgitимниот интерес“ на медиумите и на граѓанските организации да имаат пристап до овие информации во врска со нивната улога во борбата против перењето пари. Денес, на ниво на ЕУ (иако состојбата постојано се менува), повеќе од половината, односно дури 14 земји членки⁶ имаат јавно достапни регистри на вистински сопственици (Франција, Португалија, Данска, Шведска, Естонија, Латвија, Полска, Чешка, Словачка, Унгарија, Романија, Бугарија, Хрватска и Словенија). Во три земји, регистарот на вистински сопственици е суспендиран, Кипар, Малта и Холандија. Во една земја, Грција, регистарот е приватен и со тоа недостапен, додека во останатите девет земји членки регистарот е достапен за субјектите со легитимен интерес (Германија, Ирска, Шпанија, Италија, Австрија, Белгија, Литванија, Луксембург и Финска).

Регистрацијата на вистинските сопственици најчесто се врши во официјалните регистри на земјите, но има и случаи на воспоставување специјални регистри, а некаде тоа се прави во рамките на даночните служби.

Во најголем дел од земјите што имаат воспоставено прибирање информации за вистинските сопственици, прагот е „најмалку“ или „повеќе од“ 25 %. Големо влијание врз земјите за определување ваков процент има споменатата Петта директива на ЕУ, која исто така го определува овој праг. Сепак, има земји коишто определуваат пониски прагови, како 20 %, 10 %, па дури и земји каде што нема ваков праг. Притоа, прагот често зависи и од критериумот за определување на вистинскиот сопственик, односно дали е тоа сопственоста, гласачките права, правата на бенефити или правата на поставување директори. Има многу случаи каде што за различно право има определено различни прагови.

Често, директната индивидуална сопственост како индикатор не е доволна за да се детектира вистинскиот сопственик. Има компании и други сложени форми на здружувања каде што, намерно или случајно, ниту едно лице нема сопственост над одредениот праг, поради што се покажа како неопходно да се земат предвид и други индикатори. Така, во повеќето земји, за вистинска сопственост се сметаат: фактичката сопственост, гласачките права, правата на бенефити и правата да се назначуваат или да се разрешуваат членови на бордовите на директори. Како и да е, не постои воедначен процент на сопственички интерес, односно на прагот над којшто едно лице се смета за вистински сопственик.

⁵ Knobel, Andres, and Florencia Lorenzo, [Beneficial ownership registration around the world 2022](#), Tax Justice Network, December 2022

⁶ Martini, Máira, [EU Court ruling on beneficial ownership registers: One year on, need for harmonized approach is clear](#), Transparency International, 22 November 2023

Последно, постои исто така различна практика во земјите од светот околу отвореноста, односно достапноста на податоците за вистинските сопственици. Јавната достапност на податоците почна да се зголемува како што се зголемуваа бројот на земји коишто воспоставуваа електронски регистри на вистински сопственици, особено по донесувањето на Петтата директива на ЕУ против перењето пари.

Дополнително, за време на кризата со КОВИД-19 кризата, некои од земјите коишто користеа финансиски средства од Меѓународниот монетарен фонд, ја исполнија својата обврска да ги објавуваат имињата на вистинските сопственици на фирмите што добиваа договори за јавни набавки.

Во моментот, во светот се прават секојдневни напори за забрзување на реформите во поглед на унапредување на транспарентноста на крајната сопственост на компаниите. Во тие рамки, се нагласува потребата од поставување поамбициозни цели.

Веќе не се зборува за нешто што се подразбира – дека регистрите на вистински сопственици треба да се транспарентни и податоците да се достапни за сите. Дискусиите сега се концентрираат врз резултатите од достапноста на податоците за вистинските сопственици, односно врз употребата на тие податоци за откривање корупција и за доследно спроведување на законите, од што крајна корист имаат сите граѓани и целата економија.

Така, само во последно време, важноста на тоа податоците за вистинските сопственици да не останат само на хартија и во некои регистри, туку да станат јавно достапни и интероперабилно да се користат за конкретни акции во борбата против корупцијата, од различни аспекти, се нагласува во рамките на Самитот за демократија, на резолуциите и дискусиите на Конференциите на земјите членки на УНКАК, во Директивата на ЕУ за спречување перење пари, како и во Акциските планови за Отвореното владино партнерство на речиси 40 земји од сите страни на светот.

Резолуцијата 9/7⁷, усвоена во декември 2021 година, на деветтата Конференција на земји членки на УНКАК, ги повикува земјите членки да прибираат ажурирани информации за вистинските сопственици и да им овозможат ефикасен пристап до тие информации на надлежните институции, вклучувајќи ги и оние за јавни набавки.

Барањето од земјите членки за поефикасно користење на информациите за вистинските сопственици беше нагласено и со уште една резолуција, 10/6⁸, од последната Конференција на земји членки на УНКАК во декември 2023 година.

Обединетото Кралство беше меѓу првите земји во светот која објави јавно достапен регистар на вистински сопственици, уште пред која било друга земја во Европа. Регистарот е достапен онлајн⁹, до него секој може да пристапи бесплатно и има можност за пребарување. Само во првата година кога беше овозможен ваков пристап, 2018, регистарот бил посетен повеќе од шест милијарди пати. Се проценува дека вкупната корист од бројните корекции на информациите што ги направиле фирмите, а до кои дошло по укажување од посетителите, пред сè граѓани и граѓански организации, изнесува меѓу една и три милијарди фунти годишно.

Друга земја којашто отиде најдалеку во користењето на податоците за вистински сопственици во насока на борба против корупцијата е Словачка, земја членка на ЕУ. Секоја фирма којашто на каков и да е начин е поврзана, работи или соработува со јавниот сектор, било да е тоа преку јавни набавки или користи грантови, дотации, субвенции,

⁷ <https://www.unodc.org/corruption/en/cosp/conference/session9-resolutions.html#Res.9-7>

⁸ [2325375E_L10_Rev1.pdf](https://www.unodc.org/corruption/en/cosp/conference/session10-resolutions.html#Res.10-6)

⁹ <https://find-and-update.company-information.service.gov.uk/>

дозволи или лиценци за работа, или пак работи со јавниот здравствен сектор, мора претходно да има доставено податоци за вистинските сопственици во специјалната јавно достапна база на податоци. Казните за компаниите ако не достават податоци, а имаат бизнис со државата, можат да одат до тригодишна забрана за учество на тендерите и, како парична казна, до 1 милион евра.

Словачка има преземено мерки и за спречување на изигрувањето на прагот за пријавување на вистинските сопственици, така што во критериумите ги има додадено аспектите на „заедничка контрола“ и „координирана акција“. Ова значи дека иако некој не се смета за вистински сопственик според прагот на индивидуална сопственост, сепак може да се „квалификува“, заедно со друго лице или лица, ако се претпостави нивна заедничка контрола или координирано делување, како, на пример, кога лицата се членови на исто семејство или кога различни акционери покажуваат слична или иста историја на гласање.

И во Грузија регистарот на вистински сопственици е јавно достапен онлајн¹⁰, со можност за пребарување и поврзан со други бази на податоци, како што се јавните набавки, донациите на политичките партии и изјавите за интереси на функционерите.

¹⁰ https://enreg.reestri.gov.ge/main.php?m=new_index

Воспоставување на регистарот на вистински сопственици кај нас

Кај нас, законската рамка за обелоденување на имињата на вистински сопственици со нивно впишување во посебен Регистар на вистински сопственици беше дадена во Законот за спречување перење пари и финансирање тероризам¹¹ од јуни 2018 година и во соодветниот подзаконски акт за воспоставување на регистарот од октомври 2018 година. Иако поимот „вистински сопственик“ за првпат е воведен во Законот за спречување на перење пари и финансирање на тероризам¹² од септември 2014 година, сепак Регистарот на вистински сопственици е воспоставен дури врз основа на законот од 2018 година.

Регистарот на вистински сопственици се пушта во употреба дури на 27 јануари 2021 година, а податоците од него се достапни од 27 април 2021 година наваму.

Во јули 2022 година се носи нов Закон за спречување перење пари и финансирање на тероризам¹³, но дефиницијата за вистински сопственик останува истата што е определена и во претходниот закон од 2018 година. Според член 2 на актуелниот закон, „вистински сопственик“ е секое физичко лице (лица) кое е краен сопственик на клиентот или го контролира клиентот и/или физичко лице (лица) во чие име и за чија сметка се извршува трансакција. Поимот вклучува и физичко лице (лица) кое врши крајна и ефективна контрола над правно лице или странски правен аранжман.

Во истиот член од Законот се определува дека „регистар на вистински сопственици“ е информациски систем кој овозможува прием, евидентирање, обработка, чување и размена на податоци и/или документи за вистински сопственици во електронска форма.

Во членот 20, Законот утврдува дека вистински сопственик на правно лице е „физичкото лице (лица) кое крајно го поседува или го контролира правното лице преку директна и/или индиректна сопственост на доволен процент од уделите, односно акции или права на глас како и преку друг сопственички интерес во тоа правно лице, вклучително и преку акции на доносител или друг облик на контрола.

Директната и/или индиректната сопственост на физичкото лице во смисла на овој закон се утврдува преку индикатори, и тоа:

- индикатор на директна сопственост, што е сопственоста на над 25 % од уделите, правата на глас, или на други права во правното лице, или сопственоста на 25 % плус една акција и
- индикатор на индиректна сопственост, што е сопственоста или контролата на физичко лице (лица) над едно или повеќе правни лица кои поединечно или заедно имаат над 25 % од уделите или 25 % плус една акција.

¹¹ [Закон за спречување перење пари и финансирање тероризам](#), Службен весник на РСМ бр. 120 од 29.6.2018 год.

¹² [Закон за спречување на перење пари и финансирање на тероризам](#), Службен весник на РМ бр. 130 од 3.9.2014 год.

¹³ [Закон за спречување перење пари и финансирање на тероризам](#), Службен весник на РСМ, бр. 151 од 4.7.2022 год.

Ако на овој начин не може да се утврди физичко лице/а за вистински сопственик/ци или ако субјектот не е сигурен дека физичкото лице/а идентификувано/и според овие одредби е/се вистински сопственик/ци, тогаш за вистински сопственик се смета „физичко лице (лица) кое има висока управувачка позиција во правното лице, односно кое со закон и интерните акти е овластено да управува и е одговорно за работењето на правното лице.“

Според член 29 од Законот, „заради обезбедување на транспарентност на сопственичката структура на правните субјекти“, се воспоставува Регистарот на вистински сопственици. Регистарот, во електронска форма, го воспоставува, го води, го одржува и со него управува Централниот регистар на Република Северна Македонија.

За Управата за финансиско разузнавање, судовите, државните органи и другите вклучени субјекти (спомнати во членовите 5, 130 став (1) и 151 став (1) од Законот), податоците од Регистарот се достапни непречено и бесплатно.

За сите други правни и физички лица, податоците од Регистарот, во форма на информација, се достапни со плаќање соодветен надоместок, во согласност со Тарифата на Централниот регистар на РСМ.

Членот 5 од Законот определува дека субјекти кои имаат обврска да ги преземаат мерките и дејствијата за откривање и спречување на перење пари и финансирање тероризам предвидени со Законот се:

- 1) Финансиски институции и подружници, филијали и деловни единици на странски финансиски институции кои во согласност со закон вршат дејност во Република Северна Македонија;
- 2) Правни и физички лица кои како деловна или професионална активност ги вршат следниве услуги:
 - а) посредување во промет на недвижности, вклучително и/или посредување при склучување на договори за закуп на недвижен имот само кога вредноста на месечниот закуп изнесува 10.000 евра или повеќе во денарска противвредност според средниот курс на Народната банка на Република Северна Македонија;
 - б) ревизорски и сметководствени услуги;
 - в) давање совети од областа на даноците или која било форма на помош, поддршка или совет, директно или преку друго лице во областа на даноците;
 - г) давање услуги како инвестициски советник и
 - д) давање услуги за организирање и спроведување аукции;
- 3) Нотари, адвокати и адвокатски друштва кои вршат јавно овластување во согласност со закон;
- 4) Приредувачи на игри на среќа кои во согласност со закон приредуваат игри на среќа во Република Северна Македонија;
- 5) Даватели на услуги на трустови или правни лица;
- 6) Централен депозитар за хартии од вредност;
- 7) Правни лица кои вршат дејност на примање во залог на подвижни предмети и недвижности (зложувалници);
- 8) Лица кои тргуваат или дејствуваат како посредници во трговија со уметнички дела, вклучително кога активноста ја вршат уметнички галерии или аукциски куќи, а каде што вредноста на поединечната трансакција или неколку поврзани трансакции изнесува 10.000 евра во денарска противвредност или повеќе според средниот курс на Народната банка на Република Северна Македонија;

- 9) Лица кои складираат, тргуваат или дејствуваат како посредници во трговија со уметнички дела, кога активноста се одвива во слободни зони и каде што вредноста на поединечната трансакција или неколку поврзани трансакции изнесува 10.000 евра во денарска противвредност или повеќе, според средниот курс на Народната банка на Република Северна Македонија и
- 10) Даватели на услуги поврзани со виртуелни средства.

Во смисла на вистинските сопственици, овие субјекти се должни да спроведуваат „анализа на клиентот“ во случаите кога постои сомневање за вистинитоста или за соодветноста на претходно добиените податоци за идентитетот на клиентот или вистинскиот сопственик.

Анализата, во делот на вистинските сопственици, вклучува идентификација на вистинскиот сопственик на клиентот и преземање соодветни мерки за потврдување на неговиот идентитет, со користење документи, податоци и информации од сигурни и независни извори, со цел субјектот да е уверен дека знае кој е вистинскиот сопственик.

Доколку, по утврдувањето на вистинскиот сопственик, субјектите се сомневаат во врска со веродостојноста на доставените податоци или во врска со веродостојноста на документите или другата деловна документација, должни се да побараат писмена изјава од законскиот застапник под полна морална и материјална одговорност заверена на нотар или од него овластено лице пред да воспостават деловен однос или пред да извршат трансакција.

Користење на податоците за вистински сопственици во спречувањето перење пари и финансирање тероризам и во борбата против корупција

Членот 130, став (1) од Законот за спречување перење пари и финансирање тероризам предвидува дека следниве институции можат да достават иницијатива до Управата за финансиско разузнавање, ако утврдат дека постојат причини за сомневање за перење пари и финансирање тероризам:

- Јавното обвинителство на Република Северна Македонија,
- Министерството за внатрешни работи (МВР),
- Управата за финансиска полиција (УФП),
- Царинската управа (ЦУ),
- Агенцијата за разузнавање (АР),
- Министерството за одбрана (МО),
- Агенцијата за национална безбедност (АНБ) и
- Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК).

Од добиените одговори на барањата за слободен пристап до информациите од јавен карактер од секоја од овие осум институции, произлегува дека од 2022 година до април 2024 година, само четири, односно половина од институциите доставиле таква иницијатива.

Вакви иницијативи, според одговорите, досега имаат доставено: Јавното обвинителство, Министерството за внатрешни работи, Царинската управа и Агенцијата за национална безбедност.

Две институции (Министерството за одбрана и Државната комисија за спречување на корупцијата) одговорија дека немаат доставено иницијатива, една (Управата за финансиска полиција) не располага со таков податок, а кај четвртата институција (Агенцијата за разузнавање), овој податок е класифициран и со тоа не е јавен.

Според податоците добиени од институциите, досега се доставени вкупно 138 иницијативи, од кои најмногу во 2023 година, вкупно 75 иницијативи. Поединечно, најмногу иницијативи има доставено Јавното обвинителство, 62, по што следи Агенцијата за национална безбедност, со доставени 43 иницијативи.

АНАЛИЗА

на користењето на податоците за вистинските сопственици
во борбата против корупцијата во Северна Македонија

Доставени иницијативи поради сомневање за перење пари и финансирање тероризам

(според податоците добиени од институциите)

Институција	2022	2023	2024 (до април)	ВКУПНО
ЈОРСМ	28	31	3	62
АНБ	10	28	5	43
МВР	9	8	4	21
ЦУ	3	8	1	12
ВКУПНО	50	75	13	138

Сепак, според податоците добиени од Управата за финансиско разузнавање, произлегува дека сите осум институции до неа доставиле вакви иницијативи. Но, бројот на иницијативи што Управата вели дека се доставени до неа, освен во случајот на Јавното обвинителство, во ниту еден друг случај не е ист со бројот на иницијативи што го доставија институциите.

Најголемата разлика се јавува кај Министерството за внатрешни работи, кое вели дека доставило 21 ваква иницијатива, додека Управата вели дека ова министерство до неа доставило 74 иницијативи, во периодот што е предмет на анализа.

Царинската управа е единствената институција која вели дека доставила повеќе иницијативи отколку податокот на Управата. Царината вели дека доставила 12 иницијативи, а Управата дека од Царината примила само 4 иницијативи.

Управата за финансиска полиција, која вели дека нема таков податок, всушност доставила 7 иницијативи, според податоците од Управата за финансиско разузнавање.

И Агенцијата за разузнавање, која го класифицирала овој податок и не го објавува јавно, доставила 4 иницијативи, според податоците од Управата.

Споредба на бројот на доставени иницијативи поради сомневање за перење пари и финансирање тероризам,

според податоците добиени од институциите и од Управата за финансиско разузнавање

Институција	2022		2023		2024 (до април)		ВКУПНО	
	Според институцијата	Според Управата	Според институцијата	Според Управата	Според институцијата	Според Управата	Според институцијата	Според Управата
ЈОРСМ	28	28	31	31	3	3	62	62
АНБ	10	7	28	24	5	7	43	38
МВР	9	34	8	35	4	5	21	74
ЦУ	3	3	8	1	1	0	12	4
УФП	Нема евид.	5	Нема евид.	2	Нема евид.	0	/	7
НБРСМ	0	1	0	0	0	0	0	1
ДКСК	0	2	0	1	0	0	0	3
АР	Класифиц.	1	Класифиц.	3	Класифиц.	0	/	4
МО	0	0	0	0	0	1	0	1
ВКУПНО	50	81	75	97	13	16	138	194

Доколку процени Управата, по сопствена иницијатива или врз основа на доставените иницијативи до неа, дека постојат основи за сомневање за сторено кривично дело перење пари и/или финансирање на тероризам, изготвува и поднесува извештај до Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, во согласност со член 131 од Законот за спречување перење пари и финансирање тероризам.

Така, врз основа на примените 194 иницијативи од надлежните органи, Управата натаму изготвила и поднела 21 извештај до Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, и тоа:

- Во 2022 година доставила 13 извештаи и едно дополнување на извештај;
- Во 2023 година доставила 7 извештаи и едно дополнување на извештај и
- Во 2024 година, заклучно до април, доставила 1 извештај.

Дополнително, Управата поднела до ОЈО за ГОКК и 50 извештаи по сопствена иницијатива, за т.н. сомнителни трансакции, и тоа:

- Во 2022 година доставила 31 извештај и 13 дополнувања;
- Во 2023 година доставила 14 извештаи и 6 дополнувања на извештај и
- Во 2024 година, заклучно до април, доставила 5 извештаи и едно дополнување на извештај.

Сè на сè, произлегува дека Управата, во периодот на анализа, 2022, 2023 и до април 2024 година, има поднесено до Обвинителството вкупно 71 извештај, од кои 70 % по сопствена иницијатива и останатите 30 % по претходно примена иницијатива од некоја од претходно наведените девет институции.

Управата за финансиско разузнавање нема податок колку од извештаите за сомневање за перење пари и финансирање тероризам вклучуваат податок за вистински сопственици. Наведува дека за секое правно и физичко лице од предметите на анализа, во Централниот регистар се пребаруваат сопствениците и се проверува дали се јавуваат во сопственичките и управувачките структури на правни лица.

На барање на други држави, а во рамките на размената на податоци и информации, Управата обезбедила податоци за вистински сопственик за 13 примени барања од други држави, и тоа 2 во 2022 година и 11 во 2023 година.

Наспроти ова, Управата поднела до други држави 28 барања за обезбедување информации за вистински сопственик, и тоа:

- Во 2022 година доставила 15 барања;
- Во 2023 година доставила 9 барања и
- Во 2024 година, до април, доставила 4 барања.

Во анализираниите три години, во девет случаи Управата примила и спонтани информации за вистински сопственик, без таа да ја бара ваквата информација, и тоа:

- Во 2022 година за 3 случаи;
- Во 2023 година за 4 случаи и
- Во 2024 година, до април, за 2 случаи.

Наспроти ова, и Управата доставила до единиците за финансиско разузнавање на другите земји спонтани информации за вистински сопственици, и тоа:

- Во 2022 година доставила 6 информации за вистински сопственици;
- Во 2023 година 2 информации и
- Во 2024 година, до април, 4 информации.

Во согласност со членот член 75, став (3) од Законот, Управата за финансиско разузнавање треба да соработува со следниве државни институции:

- Министерството за внатрешни работи,
- Министерството за одбрана,
- Министерството за правда,
- Министерството за надворешни работи,
- Јавното обвинителство на Република Северна Македонија,
- Агенцијата за разузнавање,
- Агенцијата за национална безбедност,
- Управата за финансиска полиција,
- Царинската управа,
- Управата за јавни приходи,
- Државниот девизен инспекторат,
- Комисијата за хартии од вредност на Република Северна Македонија,
- Народната банка на Република Северна Македонија,
- Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување,

- Агенцијата за супервизија на осигурување,
- Државната комисија за спречување на корупцијата,
- Државниот завод за ревизија,
- Централниот регистар на Република Северна Македонија и
- други државни органи и институции, како и со други организации, институции и меѓународни тела за борба против перењето пари и против финансирањето на тероризмот.

Од 17-те наведени институции со коишто треба да соработува Управата (член 75), а од кои осум се директно наведени во законот дека треба да се борат против перење пари и финансирање тероризам (член 130), **само две имаат конкретни бројки за случаите** за коишто користеле податоци од Регистарот на вистински сопственици. Тоа се Агенцијата за национална безбедност и Агенцијата за супервизија на осигурувањето.

Агенцијата за национална безбедност досега обезбедила податоци од Регистарот на вистински сопственици за **два предмета** во кои биле опфатени две правни лица.

Агенцијата за супервизија на осигурувањето досега обезбедила податоци од Регистарот на вистински сопственици во **40 случаи** (25 во 2022 година и 15 во 2023 година), кои се однесувале, односно опфатиле 60 лица (40 во 2022 година и 20 во 2023 година).

Дека користи податоци од Регистарот на вистински сопственици „**во сите случаи на редовни инспекциски надзори**“ и „**за сите правни лица**“, одговори Државниот девизен инспекторат, без да наведе за колку случаи и за колку лица станува збор.

Комисијата за хартии од вредност одговори дека користи вакви податоци само за **мал број лица**, но дека не води прецизна евиденција.

Седум институции одговорија дека **немале потреба**, односно дека досега **не користеле податоци** од Регистарот на вистински сопственици (Министерството за одбрана, Управата за јавни приходи, Државниот завод за ревизија, Министерството за правда, Министерството за надворешни работи, Народната банка и Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување).

Четири институции **не водат ваква евиденција** и **немаат информација** за користени податоци од Регистарот на вистински сопственици (Државната комисија за спречување на корупцијата, Јавното обвинителство, Министерството за внатрешни работи и Управата за финансиска полиција).

Останатите две не одговорија на барањето за информации, едната поради тоа што тие информации биле класифицирани (Агенција за разузнавање), а другата воопшто не достави податок (Царинска управа).

Во однос на прашањата за бројот на предмети за корупција и за судир на интереси во кои се обезбедиле податоци од Регистарот на вистински сопственици и за колку лица се однесувале тие податоци, од Државната комисија за спречување на корупцијата велат дека „...**ДКСК не располага со бараната информација**, односно **не води евиденција** за пребарување во регистарот на вистински сопственици“. Комисијата обезбедува податоци од Регистарот на вистински сопственици преку директен пристап и досега нема поднесено иницијативи до УФР.

АНАЛИЗА

на користењето на податоците за вистинските сопственици
во борбата против корупцијата во Северна Македонија

Користење на податоците од Регистарот на вистински сопственици за борба против корупцијата

Институција	Во колку предмети обезбедиле податоци од Регистарот?	За колку лица се однесуваат обезбедените податоци од Регистарот?	Како ги обезбедува податоците од Регистарот?	Во колку случаи се посомневале во веродостојноста на податоците?
ДКСК	Не се води евиденција	Не се води евиденција	Директен пристап	/
ЈОРСМ	Нема информации	Нема информации	Преку ЦРМ	Нема информации
МВР	Не се води евиденција	Не се води евиденција	Директен пристап	Не се води евиденција
УФП	Не располага со информации	Не располага со информации	Директен пристап/преку ЦРМ	Не располага со информации
ЦУ	Не одговори	Не одговори	Не одговори	Не одговори
АР	Класифицирана информација	Класифицирана информација	Класифицирана информација	Класифицирана информација
МО	Нема постапувано	Нема постапувано	Директен пристап	Нема постапувано
АНБ	2 случаи	2 правни субјекти	Посредно	Не се посомневале
УЈП	Не побарале	Не побарале	Не обезбедиле	Не побарале
ДЗР	Не користеле услуги	Не користеле услуги	Не користеле услуги	Не користеле услуги
МП	Не се користеле услуги	Не се користеле услуги	Не се користеле услуги	Не се користеле услуги
КЗК	Немаат побарано податоци	Немаат побарано податоци	Немаат побарано податоци	Немаат побарано податоци
МНР	Нема користено податоци	Нема користено податоци	Нема користено податоци	Нема користено податоци
ДДИ	Во сите случаи на редовен инспекциски надзор	За сите правни лица од редовниот инспекциски надзор	Посредно	Во ниту еден случај
КХВ	Мал број/Не води евиденција	Не води евиденција	Директен пристап	Не се посомневале досега
НБРСМ	Не користи податоци	Не користи податоци	Не користи податоци	Не користи податоци
АСКФПО	Немала потреба	Немала потреба	Немала потреба	Немала потреба
АСО	2022: 25, 2023: 15, 2024: нема	2022: 40, 2023: 20, 2024: нема	Директен пристап	Немала таков случај

Јавното обвинителство на РСМ (ЈОРСМ) одговори и на барањето и на жалбата која беше доставена и уважена од страна на Агенцијата за слободен пристап дека „Јавното обвинителство на Република Северна Македонија не ги обработува овие податоци, односно бараната информација **не е информација која веќе постои и со која располага** Јавното обвинителство на Република Северна Македонија.“ Овој одговор се однесуваше на прашањата за бројот на случаи за кои се обезбедени податоци од Регистарот на вистински сопственици, за колку лица се однесувале обезбедените податоци, во колку случаи, по утврдувањето на вистинскиот сопственик се посомневале во веродостојноста на податоците, дури и за прашањето дали Обвинителството има директен пристап до Регистарот на вистински сопственици или информациите ги обезбедува посредно преку барање до Централниот регистар. Обвинителството располага само со податоци за доставените иницијативи до УФР, и тоа: 28 иницијативи во 2022 година, 31 во 2023 година и 3 иницијативи до 1 април 2024 година.

Министерството за внатрешни работи (МВР) најпрво одговори дека побараните информации „не се во делокругот на работа на МВР“ и достави одговор само за бројот на поднесени иницијативи до УФР, и тоа: 9 иницијативи доставени во 2022 година, 8 во 2023 година и 4 до април 2024 година. На доставениот допис за дополнување на одговорот со другите прашања, и тоа за бројот на случаи за кои се обезбедени податоци од Регистарот на вистински сопственици, за колку лица се однесувале обезбедените податоци, во колку случаи, по утврдувањето на вистинскиот сопственик, се посомневале во веродостојноста на податоците, МВР одговори дека „**не се води евиденција** од страна на МВР“, поради што не се во можност да дадат точна евиденција на бараните податоци. МВР вели дека полициските службеници директно пристапуваат до базите на податоци на Централниот регистар.

И Управата за финансиска полиција (УФП) во својот одговор на сите прашања, освен на прашањето за начинот на којшто пристапува до Регистарот на вистински сопственици, одговори дека **„нема законска обврска да води евиденција“** за бараните податоци и дека станува збор „за информации со кои Управата за финансиска полиција како имател **не располага**“. Инаку, УФП вели дека „податоците за вистинските сопственици ги обезбедува со **директен пристап** до Регистарот на вистински сопственици, како и **преку** Централниот регистар.“

И Царинската управа (ЦУ) не одговори на барањето за информации од јавен карактер за сите прашања, освен за бројот на доставени иницијативи до УФР, и тоа: 3 доставени иницијативи во 2023 година, 8 иницијативи во 2023 година и 1 иницијатива до април 2024 година. На прашањата за бројот на случаи за кои се обезбедени податоци од Регистарот на вистински сопственици, за колку лица се однесувале обезбедените податоци, во колку случаи, по утврдувањето на вистинскиот сопственик, се посомневале во веродостојноста на податоците, како и дали Обвинителството има директен пристап до Регистарот на вистински сопственици или информациите ги обезбедува посредно преку барање до Централниот регистар, Царинската управа го даде следниот одговор, што и да значи тој: „Во врска со обезбедување на податоци од Регистарот за вистински сопственици со оглед на тоа дека со постојните опции за пребарување на логови на системот на Централниот регистар треба да се направат 180 сору paste интеракции, наскоро ќе биде пуштена нова верзија во продукција со дополнување на пребарувањата“.

Агенцијата за разузнавање (АР) не одговори на побараните информации поради тоа што станувало збор за „класифицирани информации/податоци кои се однесуваат на безбедносно-разузнавачки активности“. Истиот одговор Агенцијата го даде и по доставената жалба, со надополнување дека спровела и тест за штетност и за секоја од бараните информации процениле дека **„претставува класифициран податок**, со чие откривање може да се нанесе штета на работата на институцијата“. Ова се однесува дури и на барањето за тоа дали имаат директен пристап до Регистарот на вистински сопственици или податоците ги обезбедуваат посредно.

Министерството за одбрана (МО), во својот одговор, наведува дека во бараниот период (2022, 2023 и 2024 година) нема поднесено иницијатива до УФР во однос на членот 130 од Законот за спречување перење пари и финансирање на тероризмот, како и дека има директен пристап до Регистарот на вистински сопственици. Во однос на другите информации за бројот на случаи за кои се обезбедени податоци од Регистарот на вистински сопственици, за колку лица се однесувале обезбедените податоци, во колку случаи, по утврдувањето на вистинскиот сопственик, се посомневале во веродостојноста на податоците, Министерството за одбрана информира дека **„нема постапувано по наведените прашања“**.

Агенцијата за национална безбедност (АНБ) е една од двете институции коишто **целосно одговорија со податоци** на сите прашања од поставеното барање за слободен пристап. АНБ досега обезбедила податоци за две правни лица од Регистарот на вистински сопственици, кои ги обезбедила посредно, преку Централниот регистар. Во однос на доставените иницијативи до АФР, Агенцијата доставила 10 иницијативи во 2022 година, 28 во 2023 година и 5 иницијативи до април 2024 година. Агенцијата досега не се посомневала во веродостојноста на податоците за вистински сопственици од Регистарот на вистински сопственици.

Втората институција која одговори со доставување конкретни податоци на поставените прашања е Агенцијата за супервизија на осигурувањето (АСО). Оваа агенција, во 2022 година, обезбедила податоци од Регистарот на вистински сопственици за 25 случаи, во 2023 година – за 15 случаи, а до април 2024 година нема такви случаи. Во однос на лицата за коишто е обезбеден податок за вистински сопственик, во 2022 година е извршена проверка на 40 лица, а во 2023 година на 20 лица. Агенцијата има директен пристап до Регистарот на вистински сопственици и досега немало конкретен случај на сомневање во веродостојноста на преземените податоци за вистински сопственик.

Управата за јавни приходи (УЈП), на сите побарани информации, одговори дека „досега до Централниот регистар на РСМ **не е поднесено барање за обезбедување на податоци од Регистарот на вистински сопственици**“.

Државниот завод за ревизија (ДЗР), на сите прашања за коишто беше побарана информација, одговори дека „Државниот завод за ревизија **не користел услуги од истиот** (н.з. Регистарот на вистински сопственици)“.

Истиот одговор беше добиен и од Министерството за правда (МП), кое вели дека „...во 2022, 2023 и заклучно со април 2024 година **не се користени услуги од Регистарот за вистински сопственици**, ниту директно ниту преку Централниот регистар и не може да ви дадеме информација согласно наведените барања во барањето“.

И од Комисијата за заштита на конкуренцијата (КЗК) одговорија на истиот начин дека „...Комисијата за заштита на конкуренцијата досега **нема барано податоци** од Регистарот на вистински сопственици“.

Истиот одговор е добиен од Министерството за надворешни работи (МНР), дека министерството „...**нема користено податоци** од Регистарот на вистински сопственик“.

Државниот девизен инспекторат (ДДИ) достави одговор дека обезбедуваат податоци од Регистарот на вистински сопственици **за сите правни лица и во сите случаи** на редовен инспекциски надзор, без да наведе за колкав број станува збор, иако беше доставена и жалба на овој нецелосен одговор. Натаму, инспекторатот вели дека податоците ги обезбедува посредно, преку Централниот регистар, како и дека во ниту еден случај не се посомневале во веродостојноста на податоците од Регистарот на вистински сопственици.

Комисијата за хартии од вредност (КХВ) вели дека „...за цели на обработка на своите предмети нема голема потреба од проверка на податоците во Регистарот на вистински сопственици, па оттука Ве известуваме дека **бројот на случаи во кои сме побарале податоци е мал**“. Комисијата појаснува дека обезбедува податоци за вистински сопственици на правни лица во определени, покомплексни, предмети. Комисијата **не води посебна евиденција за бројот на обезбедени податоци** од Регистарот на вистински сопственици, а до овој регистар користи директен пристап. Досега не се посомневала во веродостојноста на податоците за вистински сопственици.

Народната банка на Република Северна Македонија (НБРСМ) во својот одговор наведува дека „директно **не ги користи и не пристапува** до Регистарот на вистински сопственици, а сите информации кои ги добива во рамки на спроведувањето на својата супервизорска функција, согласно со закон не се информации од јавен карактер“. Народната банка појаснува дека банките се должни да ги идентификуваат вистинските сопственици при спроведувањето мерки за спречување перење пари и финансирање тероризам, при што не смеат да се потпрат исклучиво на податоците од Регистарот на вистински сопственици.

За сите поставени прашања, Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување (АСКФПО) вели дека досега „**немала потреба за обезбедување на податоци** од Регистарот на вистински сопственици“.

На доставеното барање за доставување информации за начинот на којшто им бил обезбеден пристап до Регистарот на вистински сопственици, на вклучените институции (од членот 33, став (2) и (3) од Законот за спречување перење пари и финансирање тероризам), Централниот регистар одговара дека „има развиено системи и обезбедено технички услови за директен пристап до овој регистар на сите надлежни органи и субјекти од член 5 од наведениот закон“. Бараниот директен пристап до Регистарот на вистински сопственици, Централниот регистар го има обезбедено на 366 надлежни органи и субјекти.

Најпосле, за малото или, воопшто, за некористењето на податоците за вистинските сопственици од страна на институциите зборува и податокот дека, од испратените барања за слободен пристап до информации од јавен карактер до 22 институции, во најголем дел од случаите беше потребно појаснување на барањето, а во седум случаи беа поднесени жалби до Агенцијата за заштита на правото на слободен пристап.

(Не)спроведување на мерките препорачани од ММФ и предвидени во акцискиот план за Партнерството за отворена власт

Многу земји од светот, веднаш по избувнувањето на пандемијата поврзана со коронавирусот, уште на почетоките од 2020 година се обратија за помош до Меѓународниот монетарен фонд (ММФ), кој, за таа цел, веднаш стави на располагање средства од „инструментите за итно финансирање“ за финансиска помош на земјите чии економии беа најпогодени од кризата. Сепак, поради брзината со којашто овие фондови требаше да се стават на располагање на земјите, а во исто време, огромните ризици за нерационално трошење и злоупотреби што постојат при вакви кризни ситуации, ММФ вклучи ограничена условеност за доделување на средствата. Од владите побара, пред исплатата, да се обврзат дека ќе преземат политики и заштитни мерки во насока на транспарентност и отчетност во трошењата поврзани со пандемијата, и тоа:

- објавување информации за договорите за јавни набавки поврзани со пандемијата;
- објавување на имињата на вистинските сопственици на фирмите на коишто се доделени овие договори;
- јавно известување за трошењето поврзано со пандемијата и/или
- спроведување и објавување ревизии на таквите трошоци.

Секоја земја се обврза на различни мерки, кои мораше да ги наведе во писмото на намери што го испрати до ММФ барајќи финансиска поддршка. Иако Северна Македонија во своето писмо на намери¹⁴ не се обврза децидно на овие мерки, сепак, се чини дека во праксата спроведе три од четирите барања на ММФ.

Во Електронскиот систем за јавни набавки беше воведено јасно означување на набавките поврзани со кризата, чии договори беа јавно достапни. Се воспостави специјална интернет-страница со информации за трошењата поврзани со кризата, а Државниот завод за ревизија спроведе и објави ревизии за овие трошења.

Единственото барање што земјата не го исполни е тоа за објавување на имињата на вистинските сопственици на фирмите на коишто им се доделени договори за јавни набавки, барем за набавките поврзани со справувањето со кризата со КОВИД-19.

Во оваа насока, во Националниот акциски план за Партнерството за отворена власт 2021 – 2023 година беше прифатена заложбата¹⁵ која произлезе од граѓанскиот сектор за јавно обелоденување на имињата на фирмите понудувачи и на оние што добиле договор за јавна набавка, на Електронскиот систем за јавни набавки. И оваа заложба

¹⁴ Линк до писмото на намери: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2020/04/16/Republic-of-North-Macedonia-Request-for-Purchase-Under-the-Rapid-Financing-Instrument-Press-49340>

¹⁵ Линк до заложбата: https://ovp.gov.mk/nap_proposals/%D1%98%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE-%D0%BE%D0%B1%D1%98%D0%B0%D0%B2%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D1%81%D0%BE%D0%BE%D1%81/

не се спроведе, но во новиот Национален акциски план за Партнерството за отворена власт 2024 – 2026 година има нова заложба¹⁶ во оваа насока, проширена со ваква обврска и за договорите за концесии и за воспоставување јавно-приватно партнерство.

Европската комисија, во својот извештај¹⁷ за Северна Македонија за 2023 година, оценува дека: „Северна Македонија е оценета како усогласена или во голема мера усогласена со 28 од 40 препораки на ФАТФ. Меѓу идентификуваните недостатоци се скромни број пресуди поврзани со перење пари, загриженост за пропорционалноста, одвраќањето и ефективност на паричните санкции, квалитетот на податоците во регистарот на вистински сопственици, недостаток на санкции за неусогласености поврзани со информациите за основната или за вистинската сопственост, технички недостатоци за конфискација, недостаток на систематски пристап кон спроведување на финансиска истрага и мал број на извештаи за сомнителни трансакции во споредба со ризикот, контекстот и големината на земјата.“

И ОЕЦД¹⁸, во својот последен профил за земјата, оценува дека „на регистарот на вистински сопственици на Северна Македонија, формиран во 2021 година, му недостига спроведување и верификација, со што се ризикува зголемено перење пари и неформални економски активности.“

¹⁶ Линк до заложбата: https://ovp.gov.mk/nap_proposals/1-2-%D1%98%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE-%D0%BE%D0%B1%D1%98%D0%B0%D0%B2%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%9A%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8/

¹⁷ https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_693%20North%20Macedonia%20report.pdf

¹⁸ https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/events/2024/10/grc_north-macedonia/MKD-Key-findings-ppt.pdf

Препораки

Имајќи ги предвид сите аспекти обработени во анализата, а коишто се однесуваат на светската практика на обелоденување на имињата на вистинските сопственици, преку воспоставување и користење регистри со овие податоци, а во насока на спречување, откривање и санкционирање на перењето пари, финансирањето тероризам, корупцијата и другите злоупотреби на јавни средства, произлегуваат следниве препораки што треба да се земат предвид во унапредување на состојбата во Северна Македонија.

Генерално, треба:

- Да се овозможат соодветен пристап (различни заинтересирани страни да имаат пристап до различно ниво и обем на информациите од регистарот¹⁹), функционалности и квалитет на информациите за да може податоците за вистинските сопственици проактивно да се користат од што е можно поширок круг на заинтересирани страни, како ревизијата, новинарите, граѓанските организации, приватниот сектор, и сл. На пример, ревизијата може да ги користи податоците за да открие поврзаност и договарање меѓу фирмите во јавните набавки; граѓанските организации и медиумите, исто така, за да откриваат евентуално затскриена сопственост на функционери во фирми кои добиваат државни зделки; а бизнис-секторот, за да го намали ризикот и да знае со кого соработува.
- Да се прошири опфатот на информациите за вистинските сопственици преку определување понизок праг на индивидуална сопственост од сегашните 25 %, преку групен опфат на поврзани лица, и сл.
- Да се прошири интероперативноста за користење на податоците за вистинските сопственици за спречување, откривање и санкционирање корупција и злоупотреби, не само за перење пари, финансирање тероризам и нелегално финансирање, туку и во другите области, како јавни набавки, субвенции, државна помош, концесии, плаќање даноци, партиски донации, финансирање политички кампањи, итн.
- Да се поврзат податоците од регистарот на вистински сопственици со другите регистри и бази на податоци, како Електронскиот систем за јавни набавки, концесии, јавно-приватно партнерство, катастар, трезор, царина, државна помош, доделени дозволи и лиценци, избрани и именувани лица, изјави за интерес и имотна состојба итн.
- Да се унапреди проверката на податоците, одговорноста и овозможувањето мониторинг (преку јавна, бесплатна достапност на податоците, што би овозможило пријавување на недоследности од граѓаните, граѓанските организации, новинарите, бизнис-субјектите итн., корекција на податоците и со тоа зголемена одговорност).

Сите овие препораки ќе бидат подетално разработени во посебен документ за јавни политики.

¹⁹ Fernando, Francisca, Richard Berkhout, [Unmasking Control: A Guide to Beneficial Ownership Transparency](#), IMF, 7 October, 2022 (p. 48)

Линкови до референтни материјали и литература

- Van der Does de Willebois, Emile, Emily M. Halter Robert A. Harrison Ji Won Park J. C. Sharman, *The Puppet Masters, How the Corrupt Use Legal Structures to Hide Stolen Assets and What to Do About It*, The World Bank, 2011 (<https://star.worldbank.org/sites/star/files/puppetmastersv1.pdf>)
- Гаговски, Борјан, *Транспарентноста на конец: Тежок пат до целосно објавување на вистинските сопственици на фирми кои добиваат тендери*, Мета, 8 јуни 2023 година (<https://meta.mk/transparentnosta-na-konec-tezhok-pat-do-celosno-objavuvanje-na-vistinskite-sopstvenici-na-firmi-koi-dobivaat-tenderi/>)
- European Commission, *Commission staff working document, North Macedonia 2023 Report*, Brussels, 8.11.2023 (https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_693%20North%20Macedonia%20report.pdf)
- Јанев, Александар, Младен Обреновиќ, *Се открија вистинските газди на фирмите, но и тие може да се лажни: Постои можност податоците за вистинските сопственици да се лажни или нецелосни*, Призма, 9 ноември 2021 година (<https://prizma.mk/se-otkrija-vistinskite-gazdi-na-firmite-no-i-tie-mozhe-da-se-lazhni/>)
- Knobel, Andres, and Florencia Lorenzo, *Beneficial ownership registration around the world 2022*, Tax Justice Network, December 2022 (<https://www.taxjustice-network.eu/sites/default/files/State-of-Play-of-Beneficial-Ownership-2022-Tax-Justice-Network.pdf>)
- Martini, Maíra, *EU Court ruling on beneficial ownership registers: One year on, need for harmonized approach is clear*, Transparency International, 22 November 2023 ([EU court ruling on beneficial ownership registers:... - Transparency.org](https://www.transparency.org/en/press-releases/eu-court-ruling-on-beneficial-ownership-registers-one-year-on-need-for-harmonized-approach-is-clear))
- Национален акциски план за Партнерство за отворена власт 2021 – 2023 година (<https://ovp.gov.mk/wp-content/uploads/2021/07/NAP5-PARTNERSTVO-ZA-OTVORENA-VLAST-2021-2023--potvrden-od-Vlada-26.10.2021.pdf>)
- Национален акциски план за Партнерство за отворена власт 2024 – 2026 година (<https://ovp.gov.mk/wp-content/uploads/2024/05/%D0%9D%D0%90%D0%9F-%D0%9F%D0%9E%D0%92-2024-2026-%D1%84%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BB.docx>)
- OECD, *Western Balkans Competitiveness Outlook 2024, North Macedonia Profile*, 3 October 2024 (<https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/events/2024/10/grc-north-macedonia/MKD-Key-findings-ppt.pdf>)
- Okunbor, Eva, Tymon Kiepe, *Beneficial ownership data in procurement*, Open Ownership, March 2021 ([oo-briefing-bo-data-in-procurement-2021-03.pdf](https://www.openownership.org/publications/oo-briefing-bo-data-in-procurement-2021-03.pdf))
- Orduna, Maria Constanza Castro, Adriana Fraiha Granjo, *The uses and impact of beneficial ownership information*, U4 Helpdesk Answer, 25 March 2023 ([The-uses-and-impact-of-beneficial-ownership-information_2023.pdf](https://www.u4.no/publications/the-uses-and-impact-of-beneficial-ownership-information-2023.pdf))
- Стојановски, Влатко, *Газдите на 408 компании се „кријат“ во 28 офшор држави*, Центар за развој на медиумите на заедниците „Медиум“, 5 јануари 2021 година (<https://mediumcenter.mk/wp-content/uploads/2021/01/%D0%93%D0%90%D0%97%D0%94%D0%98%D0%A2%D0%95-%D0%9D%D0%90-408-%D0%9A%D0%9E%D0%9C%D0%9F%D0%90%D0%9D%D0%98%D0%98-%D0%A1%D0%95->)
- UNODC, *Enhancing the use of beneficial ownership information to strengthen asset recovery*, Conference of the States Parties to the United Nations Convention against Corruption, Tenth session Atlanta, United States of America, 11–15 December 2023 ([2325375E_L10_Rev.1.pdf](https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/en/cosp/conference/session9-resolutions.html#Res.9-7))
- UNODC, *Resolution 9/7, Enhancing the use of beneficial ownership information to facilitate the identification, recovery and return of proceeds of crime*, Conference of the States Parties to the United Nations Convention against Corruption, Sharm el-Sheikh, Egypt, 13–17 December 2021 (<https://www.unodc.org/corruption/en/cosp/conference/session9-resolutions.html#Res.9-7>)
- Fernando, Francisca, Richard Berkhout, *Unmasking Control: A Guide to Beneficial Ownership Transparency*, IMF, 7 October, 2022 ([Unmasking Control: A Guide to Beneficial Ownership Transparency | IMF eLibrary](https://www.imf.org/en/Publications/Working-Papers/2022/07/Unmasking-Control-A-Guide-to-Beneficial-Ownership-Transparency))
- Council of Europe, *Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures North Macedonia, Fifth Round Mutual Evaluation Report*, May 2023 (<https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/frsb-mer/N-Macedonia-Moneyval-Mutual-Evaluation-2023.pdf.coredownload.inline.pdf>)